

Gart der Gesundheit: Dylle.

Dylle xiiii capitel [31]

Anetum latine arabice Debeth. (Der meister Serapio in dem bûche aggregatoris in dem capitel Debet idest Anetum spricht dz anetum allen leûten seÿ wol bekant unnd sein natur ist warme machen in dem leczten des dritten grades und trucken machen an dem anfang des audern grades. (Der wirdig meister Avicenna sprichet das dylle genüczet machet wol schlaffen und sunderlichen das ôle davon an das haubt gestrichen. (Der safft von dil oder dyl olei ist gût wider dem wetagen d oren darein warm gelassen. (Er spricht auch das dylle sei schedlich den augen die stâtiklich genüczet. Der same von dil und das kraut genüczet den frauwen die kinder seügen bringet jn vil milch und sunderlich also genüczet mit linsen brüe. (Wer vil speyet d neme ein teÿl wassers mit dill und ein teil gesotten mit maÿß samn und die unnder einander gemüschet und des getruncken benymmbt das vil speyen. (Dyll gesoten und getruncken vertreibt des bauches ungemach. (Der samen von dill heilet emorrodias dz ist sein chloß in dem afftern davon entstend die feichtblatern des bulfers von den samen darein gestreüet. (Dye âschen von dill ist gût für allen gebresten des afftern und wetagen des mannes dinger genant testiculus et virga. (Paulus ein meister spricht in dem capitel von dill das dill gesotten und genüczet seye fast gût stranguiriosis dz ist do drüplingen hârmen. (Item dill gesotten mit zucker und

Dille 14de kapittel. [31]

Anethum Latijn. (1) Arabisch Debeth.

(Anethum graveolens)

De meester Serapio in het boek aggregatoris in het kapittel Debet, id est Anetum, spreekt dat Anethum alle lieden goed bekend is en zijn natuur is warm maken in de laatste van de derde graad en droog maken aan de aanvang van de andere graad. De waardige meester Avicenna spreekt dat dille genuttigd maakt goed slapen (2) en vooral de olie daarvan aan dat hoofd gestreken. Het sap van dille of dillennolie is goed tegen de pijndagen van de oren, daarin warm gelaten. En spreekt ook dat dille schadelijk voor de ogen is die steeds genuttigd. (3) Het zaad van dille en dat kruid genuttigd door de vrouwen die kinderen zuigen brengt hen veel melk en vooral also genuttigd met linzen bouillon. Wie veel spuwt die neemt een deel water met dille en een deel gekookt met boommos zaden en die onder elkaar gemengd en dat gedronken beneemt dat vele spuwen. (4) Dille gekookt en gedronken verdrijft de buik ongemak. (6) De zaden van dille heelt hemorroïde, dat zijn kloven in het achterste daarvan ontstaat de aambeien, dat poeder van de zaden daarin gestrooid (6) De as van dille is goed voor alle gebreken des achterste en pijndagen van de mannen 's ding genaamd testiculus en virga. Paulus, een meester, spreekt in het kapittel van dille dat dille gekookt en genuttigd erg goed is

darunder gemüschet ôll und wein·ist fast gût der müter genant matrix·unnd nymbt hin secundinam·und bringt den frauwen ir kranckheit genant menstruum des getruncken auff zwei quintin·(Platearius·dill gesoten und getruncken·ist fast gût den die erkaltet sind umb die brust·(Item der samen von dill·und nessen samen·yegklichs gleich vil gebulfert·und darunder gemüschet mett hönig·und dar auß gemacht ein pflaster·und gelegt auff die feüch blatern·heylet die zû handt·(Der meister genant rabi moyses·jn dem capitel Anetum sprichte das der dillsamenn vermendet mit mastix·ist gût für dz schlicken dz kumbt von einen follen magen·(Plinius spricht die wurzel gestossen und gelegt auff die augen·benymmt die hiez darau·(Dill gesoten und darunder gemüschet mastix·benimet das brechen genant vomitum·(Dill geessen stercket das hirn· und den magen·(Item dill ôle ist gût in wetagen d odern genant artetica·mit d salbeenn genant ungentum die alte vermendet·(Item dillôle mit meipsamen ôle vermendet·ist machen schlaffen·die stirn damit geschmieret·(Item dill samen·zûm dicker mal von dem genüczet d ist des mannes samen verzeren·genennet sperma·Alp Avicenna und Serapio die meister sprechende [32] Item. Dyll samen gesoten in wasser darein sollen frawen siczen ist gût wider den wetagen der müter·

stranguriosis, dat is die druppelend plassen. Item dille gekookt met suiker en daaronder gemengd olie en wijn is erg goed de baarmoeder genaamd matrix en neemt weg nageboorte en brengt de vrouwen hun ziekte genaamd menstruatie, dat gedronken op twee maal 1,67gram. Platearius: dille gekookt en gedronken is erg goed diegene die verkouden zijn om de borst. Item de zaden van dille en brandnetelzaden, van elk gelijk veel, gepoederd en daaronder gemengd met honing en daaruit gemaakt een pleister en gelegd op die aambeien heelt die gelijk. De meester genaamd Rabbi Moises in het kapittel Anethum spreekt dat de dillenzaden vermengt (4) met mastiek goed is voor dat slikken dat komt van een volle maag. Plinius spreekt; die wortel gestoten en gelegd op de ogen beneemt de hitte daaruit. Dille gekookt en daaronder gemengd mastiek beneemt dat braken genaamd vomitum. Dille gegeten versterkt de hersens en de magen. Item dille olie is goed in pijndagen der aderen genaamd artetica met de zalf genaamd ungentum diealte vermengt. Item dillenolie met boommos zadenolie vermengt is maken slapen, dat voorhoofd daarmee gesmeerd. (5) Item dillenzaden vele malen ervan genuttigd dat is de mannen zaden verteren genoemd sperma. Zoals Avicenna en Serapio die meesters spreken. Item. [32] Dille zaden gekookt in water daarin zullen vrouwen zitten is goed tegen de pijndagen van de baarmoeder.

Vorm.

Dille is een eenjarige plant die een 100 cm. hoog wordt met meestal maar een stengel. Hieraan komen fijngesneden, draadvormige bladslippen. De zachte kleur van de plant, die ligt tussen het groen en het geel van de bloemscherm, vormt een lichte waas boven de lagere bedekking. Goudgele schermen waaruit bruine en harde vruchten komen.

Naam.

(1) Dodonaeus; ‘Men noemt dit kruid in onze taal dille, in het Hoogduits Tillen, in het Grieks Anethon en bij sommige Anekethon, in het Latijn noemt men het ook Anethum en met die naam is het in de apotheken bekend’.

Bij de Grieken was **Anethum** de naam voor de plant. Deze is afgeleid van aemi, ‘ik blaas uit’ of ‘adem uit’ vanwege de sterke geur van de plant. Dat komt eveneens tot uitdrukking in de Latijnse naam graveolens, van gravis, ‘zwaar’, en olere, ‘rieken’.

(2) Herbarius in Dyetsche; ‘Dillenolie dat met olie van papaverzaad gemengd is en op de slapen van het hoofd gestreken wordt laat je slapen’. Dodonaeus gebruikt het ook als rustgevend middel. Dille zou een kalmerende uitwerking bezitten. Deze naam is afgeleid van het oud Noorse dilla, wat ‘sussen’ betekent. Al eeuwen wordt het kruid gebruikt om baby’s in slaap te krijgen. Een vergelijkbare naam is het Engelse dull, ‘verminderen’ of ‘verzachten’. Dill, in Duits *Till*, *Dylle* of *Dill*, Engels *dill*, kan ook afgeleid zijn van delen, omdat de plant in veel takken verdeeld is.

(4) Omdat dille wordt gebruikt bij het inmaken van augurken heet het ook *augurkenkruid*. *Pickles* maakten dille beroemd, het verbetert de spijsvertering. Zo ook in Herbarius in Dyetsche, Dodonaeus

en Herbarijs is dille goed voor de maag.

Gebruik.

Dille is al heel lang gebruikt als middel tegen gasvorming in maag en buik. Daarnaast verbetert het kruid de spijsvertering. Herbarijs; 'en ze slankt ziektes af dat van volheid komt'. Het zou door de middeleeuwse ridders gebruikt zijn om op open wonden te strooien. De vrucht bevat een vluchtige olie die in de geneeskunde wel gebruikt wordt als urineafdrijvend middel. In de oudste stedelijke farmacopees zijn ook de zaden alleen als officineel aangegeven. Later worden ook de bladeren gebruikt.

(4) Dille zaden bevatten een 4% Oleum anethi, een vrijwel kleurloze olie. Het zal dus wel aromatische waarde hebben met een antiseptische werking in de spijsverteringstractus en ook op de huid. Die olie zou antibacterisch en schimmeldodend werken, maar ook wel om de melkafgifte te bevorderen bij zogende vrouwen. Zo ook bij Herbarius in Dyetsche, niet in de Herbarijs.

Herbarius in Dyetsche; 'Dille of Anetum is heet tussen de tweede en de derde graad, droog tussen de eerste en de tweede. Als dille gebrand wordt dan is het droog in de tweede. Het verandert (dat wil zeggen het ontbindt of verteert) bijzonder goed rijpe blaren en zweren.

Geslagen of gestampt dillenzaad dat met heemswortel en zwijnenvet gemengd is rijpt de slijmachtige blaren en zorgt ervoor dat pusvormende ontstekingen rijpen en knappen. Om de zweren te drogen: 'Neem as van verbrandt dillenzaad en meng het met de gebroken wortel van Iris'.

Olie van dillenzaad dat met Althaea gemengd is geneest van de gewrichten.

Dillenolie dat met olie van papaverzaad gemengd is en op de slapen van het hoofd gestreken wordt laat je slapen.

Olie van dillenzaad dat met olie van bittere amandelen gemengd is en lauw in de oren gedruppeld wordt geneest oorpijn en verdroogt haar vochtigheid. (a)

Avicenna zegt dat als je veel dillenzaad eet dat je dan minder kan zien.

Dillenzaad helpt tegen het letsel van de borst dat uit koude komt. (b)

Neem vijf of meer vijgen en leg die een nacht te weken in het sap van dille, dan kook je het met wat anijszaad, hysop en zoethout in wijn, dat doe je door een doek en geef daarvan te drinken want het laat slijm (uit de longen) die van binnen verkeerd zijn uitspuwen. (c) Het poeder van dillenzaad dat in soep, vleessap of pap gegeven wordt is goed voor vrouwen want het laat de (3) melk in hun borsten overvloeien.

(4) Tegen hik, vanwege de volheid van het eten dat in de maag zwemt, is het goed om gekonfijt dillenzaad te gebruiken. Hetzelfde tegen stekende pijnen van het lichaam.

(6) As van dillenzaad is goed op aambeien van de aars, op de zwerende manlijke roede en op gezwollen ballen te leggen.

(4) Tegen overgeven, walging en tegen hik die uit koude zaken komt is het goed om dillenzaad dat met mastiek gekookt is te nemen.

(5) Het is een slechte zaak om veel dillenzaad te eten want het verteert sperma volgens Avicenna en Serapio.

Als vrouwen in een kooksel van dille zitten dan helpt het tegen menstruatiekrampen.

Gebroken dillenzaad is goed tegen zweren die vol zijn of etter hebben, het zorgt ervoor dat pusvormende ontstekingen rijpen en knappen en laat het vlees groeien. Avicenna, Serapio en Pandecta.

(a) Suppuratieve otitis externa. (b) Bronchitis/longontsteking. (c) Bronchitis/ tuberculose.

Het werkt dus volgens hen op de urine en voortplantingsorganen. Hildegard von Bingen wijdt een hoofdstuk aan De Dille, der Dill. 'Ze zegt; 'zur Unterdrückung sinnlicher Triebe'. In de Middeleeuwen gold dille in wijn als potentieverminderend middel en zo was ook de mening van Jacobus Theodorus Tabernaemontanus: "... / die so kinder zu zeugen begehren / und auch sonst den ehelichen Werken ungeschickt sind / die sollen des Dills müßig gehen / und in ihren Speisen nicht gebrauchen /" Dat het de winderigheid beneemt; ... / sondern er benimmt auch die Windigkeit / In Suma unsere Weiber und Köch können des Dills in ihren Küchen keineswegs entbehren."

Herbarijs; ‘Anetum, dat is dille. Beide, zaad en kruid, is heet en droog in de 2de graad, sommige zeggen in de 3de graad. En dit zaad behoort tot de medicijnen en de wortels ook. En als men vindt beschreven anetum, neem dan het zaad. En men zal het verzamelen en drogen en 3 jaar mag het goed blijven, maar het is beter dat men het alle jaren vernieuwt. En dit verdrijft knaging en heffing in het lichaam. En ze heeft meest verse hitte. En drank daarvan gemaakt en gedronken laat goed urine maken en verzacht epilepsie en kramp en bedwingt walging en spuwen van (4) spijsen die in de maag zijn of vloeit en ze slankt ziektes af dat van volheid komt. En gekookt met olie en op de huid gepleisterd dat opent de poriën en rijpt blaren. (5) Nochtans vaak genomen verdonkert ze het zien en verdroogt weelderigheid van mannen en van wijven. En verzacht de pijn in vulva, gekookt in bronwater en als het vrouw daarin zit laat het haar stonden komen. (6) En het zaad daarvan gebrand en op de aambeien gepleisterd laat die genezen. En gelegd op wonden of op murwe blaren in de ballen of op het eind van de roede, dat droogt en laat ze genezen. En de zweer van de jicht verzacht het en in de vulva gedaan verzacht de pijn daarin.

(5) En men zal weten dat men aldus het op 3 manieren medicijnen in de vulva doet; Men nat katoen of lappen in het sap of wat men daarin wil steken en dan steekt men het in vulva. En met klysma's laat men het ook daarin lopen. En men stampt ook het verse en droge kruid en steekt het in een zakje zo groot als een gematigde schacht en steek het dan in vulva, welke het beste is dat zal men doen’.

Dodonaeus; ‘De droge toppen van dille en de zaden er van zijn zeer goed om het melk te laten voortkomen als men ze de vrouwen te drinken geeft als het in water gekookt is.

Dille laat alle krampen, zwellingen en rommelingen van de buik ophouden en vergaan en verwekt de plas.

Ze is ook zeer geschikt om de hik te slissen en het opwerpen of omkeren van de maag te beletten en het oprispen te verbieden, zo Dioscorides betuigt, want het zaad kan de hik laten ophouden alleen door zijn reuk maar vooral als men dat in wijn kookt, maar meestal als men dat met alsem en rode rozen vermengt tezamen in wijn kookt en zo de maag ermee stooft of baadt.

(4) Hetzelfde zaad laat de voedster veel melk krijgen alzo goed als het venkelzaad.

Een bad gemaakt van water daar dille in gekookt is wordt zeer goed gehouden voor de vrouwen die met gebreken van de baarmoeder gekweld zijn.

Het gebrande zaad wordt nuttig op de uitwendige gezwollen gedaan, wratten en diergelijke uitwassen en rouwigheden die omtrent de aarsdarm vooral en ook elders komen als men dat van buiten oplegt of strooit.

Hetzelfde gebrande zaad, zegt Galenus, op alle zeer vochtige en waterachtige zeren gedaan wordt zeer goed geacht en vooral als die omtrent de schaamdelen zijn want die verouderde zeren en kwade vochtige zweren van het stoofje of buitenste velletje van de manlijkheid worden nergens mee beter genezen en tot een likteken gebracht dan met dit zaad als het geheel tot as gebrand is.

Plinius schrijft dat hetzelfde gebrande zaad van dille de huig in de keel genezen kan en de overvloed er van weg nemen.

Olie daar dille in gekookt is geweest verteert, ontdoet, verdrijft, verzoet de smart, laat rusten en brengt tot slapen en brengt alle rauwe en onrijpe vochtigheden tot volkomen rijpheid en verteert ze heel gauw.

(5) Dille veel gebruikt maakt donker en duister gezicht en verdroogt de natuur en dat mannelijk zaad als men dat dikwijls met drank of anders inneemt.

Groene dille is vochtiger en minder verwarmend dan de droge waarom dat het meer rijp maakt en tot slaap verwekt, maar verteert minder.

Olie van dille van buiten gestreken en gedistilleerd water er van gedronken belet de schuddingen en bevingen van de koorts.

Men zegt dat dille met zijn reuk alleen al kan laten plassen.

Dille is zeer goed tegen dat opstijgen en opklimmen van de baarmoeder als men het in water kookt en de warme damp die er af komt van onder ontvangt.

Dit kruid wordt ook gedaan bij het teriakel van koning Antiochus dat tegen vergif zeer geprezen wordt.

Men plag dit kruid te gebruiken in sommige landen om bij de spijs te doen als bij de kool en bij de vis.

De Polen bereiden menige sausen en spijs met dit kruid en met het zaad er van’.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>